

САНОАТ КЛАСТЕРЛАРНИ МОЛИЯЛАШТИРИШНИ БАҲОЛАШ

Акбархўжаева Нилуфар Азимжановна

Тошкент тўқимачилик ва енгил саноат институти таянч докторанти

Аннотация: Ушбу мақолада бугунги кунда саноатда хўжалик юритишининг янги шакли ҳисобланадиган кластерлар аолиятини молиялаштириш механизмлари хусусида сўз юритилади.

Калит сўзлар: кластерлар, молия, молиялаштириш манбалари, молиялаштириш механизмлари, кредит, инвестициялар, инновациялар.

Ҳозирги кунда инновацияларни молиявий қўллаб қувватлаш муаммоси долзарб ҳисобланади. Ўзбекистон пахта-тўқимачилик кластерларининг асосан ектишртирувчи аъзоларининг молиявий аҳволи яхши деб бўлмайди. Муаммолар эса етарли даражада.

Инновацион кластерларни яратиш ва ривожлантириш жуда кўп ресурс талаб қиладиган лойиҳадир. Шунинг учун уларни молиялаштиришга бир вақтнинг ўзида турли манбалар жалб етилиши керак, бу биргаликда инновацион кластерлар фаолиятини таъминлаш учун мақбул шарт-шароитларни яратади.

Кластерларни бюджетдан молиялаштиришнинг чекланган ҳажмини ҳисобга олган ҳолда, хусусий капитал қўйилмалар, корхоналарнинг ўз маблағлари, тижорат банкларининг кредит маҳсулотлари каби бюджетдан ташқари манбаларни ривожлантиришни рағбатлантириш бўйича комплекс чора-тадбирлар зарур.

Кластер корхоналарини молиялаштиришнинг ўз манбаларига қуйидагилар киради: устав ва қўшимча капитал, амортизация, тақсимланмаган фойда, юридик ва жисмоний шахсларнинг бошқа бадаллари (мақсадли молиялаштириш, таъсисчиларнинг бадаллари ҳисобига устав капиталини кўпайтириш).

Йирик аксиядорлик жамиятлари - инновацион кластерларнинг инвестиция киритишга муҳтож аъзолари ўзларининг бирламчи оммавий таклифи - Initial Public Offering (IPO)дан фойдаланган ҳолда акцияларни қўшимча жойлаштиришни амалга оширишлари мумкин.

Кластер корхоналарининг ўзини ўзи молиялаштиришнинг муҳим манбаларидан бири амортизация ҳисобланади. Улар асосий ва номоддий активларнинг эскиришини акс эттирувчи корхона харажатларига

киритилади ва сотилган маҳсулот ва хизматлар учун пул маблағлари сифатида олинади. Уларнинг асосий мақсади корхонанинг оддий, кенгайтирилган такрор ишлаб чиқаришини таъминлашдир. Амортизациянинг ривожланиш манбаи сифатида афзаллиги шундаки, у корхонанинг ҳар қандай молиявий ҳолатида мавжуд ва доимо унинг ихтиёрида қолади.

Кластерларни қарз маблағлари билан молиялаштириш гаровга қўйилган кредитлар бериш, лизинг ва банк кредитларини ўз ичига олади. Облигацияли кредит ташқи молиялаштириш манбаларини жалб қилишнинг энг самарали воситаларидан биридир. Облигациянинг асосий афзаллиги шундаки, у энг самарали ва самарали восита бўлиб, мулкни қайта тақсимламасдан, инвестор маблағларини тўплаш ва кластер корхоналарига капитал бозорига чиқиш имконини беради.

Кластер корхоналари ишлаб чиқаришни кенгайтириш, замонавий асбоб-ускуналар сотиб олиш ва янги технологияларни жорий этиш учун узоқ муддатли инвестицияларни излаш ва жалб қилиш муаммосига тез-тез дуч келишади. Етарли шахсий молиявий ресурслар мавжуд бўлмаганда ишлаб чиқаришни ривожлантиришни молиялаштиришнинг энг қулай ва самарали усулларидан бири лизинг ҳисобланади.

Банк сектори молиялаштириш механизмининг асосий элементи бўлиб, кластерни ривожлантиришнинг барча босқичларида маблағлар ҳаракати узлуксизлигини кафолатлайди, товар ва даромадлар айланишида мувозанатни сақлаш, кўламини кенгайтириш учун зарур бўлган молиявий ресурсларнинг ўз вақтида келишини таъминлайди. Инновацияларни такрор ишлаб чиқариш, ишлаб чиқиш ва жорий этиш. Ҳозирги вақтда банк сектори ва кластерлар ўртасидаги ўзаро муносабатларнинг энг кенг тарқалган ва оммабоп шакли кредитлашдир.

Кластер ташаббуслари тадқиқотчилар ва мутахассислари 2017-йилда 200 дан ортиқ инновацион кластерлар фаолиятини таҳлил қилиб, уларнинг аксарияти давлат ҳисобидан молиялаштирилади, деган хулосага келишди. Шу билан бирга, кластерни ривожлантиришнинг дастлабки босқичидагина давлат асосий инвестор бўлиши мумкинлигини таъкидлаш лозим. Келажакда аралаш (хусусий ва давлат) молиялаштириш, шу жумладан ўз-ўзини молиялаштириш имкони ва мақбул бўлиши керак.

Тадқиқот жараёнида мавжудлик, потенциал имкониятлар, жалб қилиш қиймати ва рисклар даражаси мезонларини ҳисобга олган ҳолда кластерларни молиялаштириш манбаларига баҳо берилди (1-жадвал).

1-жадвал

**Кластерлар фаолиятини молиялаштириш манбаларининг
характеристикаси**

Молиялаштириш манбаси	Баҳолаш мезонлари			
	очиқлиги	Ҳажми	Жалб қилиш қиймати	Таваккалчилик даражаси
1	2	3	4	5
Ўз маблағлари (фойда, амортизация ажратмалари)	максимал	кичик	минимал	минимал
Қимматли қоғозлар эмиссияси	Ўрта (катта ва рентабеллик даражаси юқори бўлган корхоналар учун)	Ўрта	Ўрта	юқори
Лизинг	юқори	юқори	Ўрта	паст
Кредит ташкилотлари воситалари	паст	юқори	юқори	юқори
Венчур молиялаштириш, шу жумладан тараққиот институтлари маблағлари	паст	юқори	паст	қониқарли
Бюджет маблағлари	паст	юқори	паст	паст

Турли манбалардан фойдаланиш, бизнинг фикримизча, маълум шартлар ва чекловларни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши керак:

- манбадан фойдаланишнинг мумкин бўлган муддати;
- манбадан фойдаланганлик учун тўлов даражаси;

-жалб қилинган молиявий маблағлар усхун гаровга бўлган эҳтиёж ресурслар.

2-жадвалда инновацион кластерларни молиялаштириш манбаларининг ҳар хил турларини улардан фойдаланишнинг мақбул йўналиши бўйича (“+” белгиси билан белгиланган) таҳлили натижалари келтирилган.

2-жадвал

Инновацион кластерларни молиялаштириш манбалари

Молиявий маблағлар манбаси	Капитал			Ноишлаб чиқариш соҳасига инвестициялар	Истеъмол харажатлари	Молиявий захира
	Тўғридан тўғри инвестициялар	Венчур капитали	Портфел инвестициялар			
Фойда	+	-	-	+	+	+
Амортизация ажратмалари	+	-	-	+	-	+
Кредит ташкилотлари маблағлари	+	-	-	+	+	-
Қимматли қоғозлар эмиссияси	-	+	+	-	-	+
Лизинг	+	-	-	-	-	-
Венчур молиялаштириш	+	-	-	+	+	+

Бюджет маблағлар и	+	+	-	+	+	-
--------------------------	---	---	---	---	---	---

Шундай қилиб, кенгайтирилган такрор ишлаб чиқариш ва самарали фаолият кўрсатишини таъминлаш учун инновацион кластерлар иштирокчилари молиявий қўллаб-қувватлаш манбаларини диверсификация қилишлари керак. Билим талаб қиладиган кластерларни молиялаштириш ҳам бюджет, ҳам бюджетдан ташқари маблағларни жалб қилиш йўли билан амалга оширилиши мумкин ва амалга оширилиши керак.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 17 августдаги «Гадбиркорлик фаолиятини ривожлантиришни қўллаб-қувватлаш давлат жамғармасини ташкил этиш тўғрисида»ги ПҚ-3225-сонли қарори, <http://lex.uz/docs/3311603>
2. Тухлиев.Б.К. Региональная инвестиционная политика в условиях пандемии. I Международная научно-практическая конференция Recent scientific investigation (6-8 декабрь 2020 года в.г. Осло, Норвегия).
3. Мустафақулов Ш.И. Инвестицион муҳит жозибадорлиги. Илмий-амалий қўлланма. /Ш.И. Мустафақулов. – Тошкент: Baktria press, 2017.- 33 бет.
4. Каримов Н.Г. Иқтисодий интеграциялашув шароитида инвестицияларни молиялаштиришнинг бозор механизмларини жорий этиш муаммолари: Иқт. фан. доктори илмий даражасини олиш учун ёзилган диссертация автореферати. – Тошкент: 2007. – 40 б.